

РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

©2018 БЕЛІКОВА Т. В., МАРЧЕНКО О. В., СТЬОГАНЦЕВА Ю. О.

УДК 336.717.061.1

Белікова Т. В., Марченко О. В., Стьоганцева Ю. О. Регулювання кредитної діяльності в Україні

Метою даної статті є аналіз сучасного стану та перспектив розвитку кредитування в Україні. Проведено аналіз обсягів наданих кредитів та залучених депозитів нефінансових корпорацій і домашніх господарств залежно від обсягів кредитування. Надано середню імовірність дефолту фізичних осіб за результатами опитування НБУ 30 найбільших банків. Також проведено порівняння обсягів кредитів та депозитів залежно від строків погашення та визначено, що основна частка кредитів припадає на строк від 1 року, депозитів – до 1 року. Окреслено причини цих розбіжностей. Проаналізовано частку непрацюючих кредитів у кредитних портфелях фізичних осіб та визначено, що практично всі валютні кредити домогосподарствам є проблемними. Узагальнено причини низької якості кредитних і депозитних портфелів комерційних банків. Наведено напрями покращення якості кредитних портфелів, що повинно сприяти розвитку економіки країни, стимулюванню малого та середнього бізнесу, будівництву житла. Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є визначення умов, необхідних для забезпечення стабільного розвитку кредитування.

Ключові слова: комерційний банк, кредитування, кредитний портфель, депозитний портфель, непрацюючі кредити.

Рис.: 5. **Бібл.:** 8.

Белікова Тетяна Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та кредиту, Харківський національний університет будівництва та архітектури (вул. Сумська, 40, Харків, 61000, Україна)

E-mail: belikova2405@gmail.com

Марченко Ольга Василівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та кредиту, Харківський національний університет будівництва та архітектури (вул. Сумська, 40, Харків, 61000, Україна)

E-mail: miniulitka@gmail.com

Стьоганцева Юлія Олегівна – студентка, Харківський національний університет будівництва та архітектури (вул. Сумська, 40, Харків, 61000, Україна)

E-mail: lady.steoganczewa@yandex.ua

УДК 336.717.061.1

Белікова Т. В., Марченко О. В., Стьоганцева Ю. О. Регулирование кредитной деятельности в Украине

Целью данной статьи является анализ нынешнего состояния и перспектив развития кредитования в Украине. Проведен анализ объемов предоставленных кредитов и привлеченных депозитов нефинансовых корпорацій и домашних хозяйств в зависимости от объемов кредитования. Представлена средняя вероятность дефолта физических лиц по результатам опроса НБУ 30 крупнейших банков. Также проведено сравнение объемов кредитов и депозитов в зависимости от сроков погашения и определено, что основная доля кредитов приходится на срок от 1 года, депозитов – до 1 года. Определены причины этих расхождений. Проанализирована доля нерабочих кредитов в кредитных портфелях физических лиц и определено, что практически все валютные кредиты домохозяйствам являются проблемными. Обобщены причины низкого качества кредитных и депозитных портфелей коммерческих банков. Приведены направления улучшения качества кредитных портфелей, что должно способствовать развитию экономики страны, стимулированию малого и среднего бизнеса, строительству жилья. Перспективой дальнейших исследований в данном направлении является определение условий, необходимых для обеспечения стабильного развития кредитования.

Ключевые слова: коммерческий банк, кредитование, кредитный портфель, депозитный портфель, нерабочие кредиты.

Рис.: 5. **Библ.:** 8.

Белікова Тетяна Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та кредиту, Харківський національний університет будівництва та архітектури (вул. Сумська, 40, Харків, 61000, Україна)

E-mail: belikova2405@gmail.com

Марченко Ольга Василівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та кредиту, Харківський національний університет будівництва та архітектури (вул. Сумська, 40, Харків, 61000, Україна)

E-mail: miniulitka@gmail.com

Стьоганцева Юлія Олегівна – студентка, Харківський національний університет будівництва та архітектури (вул. Сумська, 40, Харків, 61000, Україна)

E-mail: lady.steoganczewa@yandex.ua

UDC 336.717.061.1

Belikova T. V., Marchenko O. V., Stohantseva Yu. O. The Regulation of Credit Activity in Ukraine

The article is aimed at analyzing the current status and prospects of crediting development in Ukraine. The analysis of volumes of the given credits and the attracted deposits of non-financial corporations and households, depending on the volumes of crediting, is carried out. The average probability of default of natural persons according to the results of the NBU survey on 30 largest banks is presented. Also the comparison of volumes of credits and deposits depending on terms of repayment is carried out, determining that the main share of credits falls for the term from 1 year, deposits – up to 1 year. The reasons for these discrepancies are defined. The share of non-working loans in the credit portfolios of natural persons is analyzed and it is determined that almost all foreign currency loans to households are problematic. The reasons of low quality of both the credit and the deposit portfolios of commercial banks are generalized. The directions of improvement of quality of credit portfolios are provided, that should facilitate the development of economy of the country, stimulation of small and average business, construction of habitation. Prospect for further research in this direction is to determine the conditions necessary to ensure the stable development of crediting.

Keywords: commercial bank, crediting, credit portfolio, deposit portfolio, non-working credits.

Fig.: 5. **Bibl.:** 8.

Belikova Tetiana V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance and Credit, Kharkiv National University of Construction Engineering and Architecture (40 Sumska Str., Kharkiv, 61000, Ukraine)

E-mail: belikova2405@gmail.com

Marchenko Olga V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance and Credit, Kharkiv National University of Construction Engineering and Architecture (40 Sumska Str., Kharkiv, 61000, Ukraine)

E-mail: miniulitka@gmail.com

Stohantseva Yuliya O. – Student, Kharkiv National University of Construction Engineering and Architecture (40 Sumska Str., Kharkiv, 61000, Ukraine)

E-mail: lady.steoganczewa@yandex.ua

Розвиток банківської системи безпосередньо впливає на зміни в економіці країни в цілому. В умовах економічної та політичної криз особливого значення набуває розвиток ринкової інфраструктури, що потребує якісних змін у регулюванні та управлінні банківською системою. За останні декілька років суттєво скоротилася кількість банківських установ, а ті, що залишилися, відчувають значний тиск з боку центрального банку, який з метою зміцнення фінансової стійкості комерційних банків запроваджує нові регулятори банківської системи, посилює обов'язкові економічні нормативи. Крім того, економічна криза зумовила жорстку конкурентну боротьбу за отримання фінансових ресурсів, оскільки основний прибуток банк отримує саме внаслідок кредитних операцій. Основним фактором життєздатності банку в довгостроковій перспективі є зважена кредитна політика.

Провідними вченими в галузі дослідження теоретико-методологічних основ організації та аналізу банківської діяльності, зокрема кредитування, є: В. Б. Захожай, С. С. Герасименко, Т. О. Терещенко, В. І. Капран, В. С. Кравченко, О. К. Коваленко, С. І. Омельченко, А. М. Мороз, О. В. Васюренко, Н. М. Внукова, О. С. Любунь та ін. Метою даної статті є аналіз нинішнього стану кредитування в Україні, а також аналіз існуючих тенденцій розвитку цієї сфери в умовах наближення до сучасних європейських стандартів.

У структурі активних операцій найбільшу питому вагу мають саме кредитні операції. В Україні станом на 1 лютого 2018 р. їх частка складає 82,57%, що на 4,54 п. п. більше результату початку року [1]. Процентні доходи внаслідок цього також складають найбільшу частку сукупних доходів комерційних банків: станом на 1 лютого поточного року вони займали 77,4% у структурі сукупних доходів українських банків. На цю дату рентабельність активів дорівнювала 3,12%, але на початок року цей показник мав від'ємне значення (-1,94%) [1], що свідчить про збиткову діяльність великої кількості банків. Збиткова діяльність банків характеризується значною часткою непрацюючих кредитів: на початок лютого вона складала 57% у загальному обсязі наданих кредитів, що вказує на загрозу подальшого банкрутства банків через перманентне отримання збитків від основної діяльності.

Від виваженої кредитної діяльності значною мірою залежать показники дохідності, прибуткової та ліквідності банківської установи, а також економічні коефіцієнти та нормативи банківської справи, які покликані забезпечити фінансову стійкість банку на грошовому ринку [2].

У сучасних умовах стан банківської системи України є доволі складний і важко прогнозований. Він обумовлений як кризовими процесами в економіці країни, так і соціально-політичною нестабільністю, що спостерігається останніми роками [3]. Однією з найгостріших проблем взаємодії банківської системи

України з реальним сектором економіки може стати подальше істотне зростання загального обсягу простроченої заборгованості за кредитами банків, багатом із яких це загрожуватиме різким погіршенням фінансового стану, неплатоспроможністю та навіть банкрутством. Тому банки змушені будуть дедалі більшу частку своїх активів розміщувати в найменш ризиковані вкладення, а значить, скорочувати власний кредитний портфель. На практиці це ще більше погіршить можливості подолання виробничого спаду та виходу реального сектора з кризи [4].

Проте деяке покращення спостерігається у сфері кредитування домашніх господарств у національній валюті. Так, у 2017 р. помітно призупинилися темпи інфляції, що і викликало зростання зацікавленості фізичних осіб до споживчого кредитування. У випадку економічного зростання якість кредитних портфелів банків покращується, але старі непрацюючі кредити в більшості випадків ніколи не повертаються.

Тому для відновлення своїх кредитних портфелів банкам необхідно вдаватися до списання цих кредитів. Цьому має допомогти створення нового механізму з управління заборгованістю, який розроблений у проекті закону «Про діяльність з управління заборгованістю». «Метою цього законопроекту є правове забезпечення діяльності компаній з управління заборгованістю в Україні, створення належного конкурентного середовища на вторинному ринку кредитів в Україні та вдосконалення правового регулювання передачі прав вимоги за заборгованістю (у тому числі проблемною заборгованістю банків)» [5].

Крім того, «проектом закону пропонується тимчасово, до 2023 року, звільнити всіх боржників, як фізичних так і юридичних осіб, від сплати податку на дохід (прибуток), нарахований у випадку прощення частини їхнього боргу компанією з управління заборгованістю. Компанії з управління заборгованістю також зможуть надавати супутні консультативні послуги кредиторам, боржникам та потенційним інвесторам, які матимуть бажання придбати проблемний актив. Як наслідок, компанії з управління заборгованістю будуть досвідченими посередниками на вітчизняному фінансовому ринку та сприятимуть позбавленню врегулювання та реструктуризації заборгованості з метою розвитку українського бізнесу та економіки» [5].

Річна середня імовірність дефолту фізичних осіб за результатами опитування НБУ серед 30 найбільших банків становить: кредити без забезпечення – 5,41% (прострочені – 19,9%), автокредити – 9,5% (прострочені – 12,8%), іпотечні кредити – 5,1% (прострочені – 24,0%), кредити малому бізнесу – 6,3% [6]. Звідси видно, що найбільш ризикованими є іпотечні кредити. Обсяги нових іпотечних кредитів фізичним особам за 9 місяців 2017 р. становили 963 млн грн, що свідчить про низький рівень кредитування жит-

ла. Ставки за такими кредитами знижуються і становлять близько 19% у гривні. Більше 90% валютних іпотечних кредитів непрацюючі, що є фактором, який загрожує розвитку іпотечного кредитування в країні. Частки непрацюючих кредитів фізичних осіб в іноземній валюті за останні роки зростали та у 2017 р. перевищили 90% (іпотечні кредити), 95% (автокредити та інші кредити). За даними НБУ, очікується їх подальше зростання до 97–98% у 2018–2019 рр. [6].

Причинами стагнації іпотечного кредитування є:

- ✦ зниження рівня довгострокової ліквідності банківської системи;
- ✦ зниження рівня платоспроможності позичальників;
- ✦ зростання вартості кредитів у національній валюті;
- ✦ недостатній рівень технічного забезпечення процесу іпотечного кредитування (відсутність стабільних і довгострокових ресурсів фінансування іпотеки; низький рівень капіталізації та розвитку інвестування інвесторів в структуровані іпотечні цінні папери; відсутність об'єктивних індексів зміни вартості нерухомості);
- ✦ недостатній рівень розвитку нормативно-законодавчої бази (слабка процедура звернення стягнення; недостатня прозорість участі у відкритих торгах);
- ✦ неврегульованість колекторської сфери;
- ✦ відсутність гарантійних фондів іпотечного страхування;
- ✦ нерозвиненість інфраструктури ринку житла та житлового будівництва;
- ✦ недовіра населення до українських банків та побоювання щодо втрати свого житла в разі банкрутства банку-кредитора;
- ✦ низька ефективність ринку житлового будівництва;
- ✦ неспроможність банківської системи працювати за міжнародними схемами реінвестування;
- ✦ відсутність розуміння населенням процесів іпотечного фінансування;

- ✦ наявність на ринку іпотечного кредитування в Україні універсальних банків, коли в багатьох розвинених країнах працюють спеціалізовані іпотечні банки;
- ✦ досить жорсткі умови надання іпотечних кредитів, особливо щодо першого внеску близько 30–50% вартості житла та високі ставки за цими кредитами [7].

Що стосується частки непрацюючих кредитів фізичним особам у національній валюті, то, за прогнозом, очікується їх зменшення, особливо це стосується кредитів на автомобільні засоби. Загальні обсяги кредитів та депозитів нефінансових корпорацій за даними НБУ [8] представлено на *рис. 1*.

З *рис. 1* видно, що депозити нефінансових корпорацій у жовтні 2017 р. скоротилися відносно попереднього місяця. У листопаді спостерігається подальше скорочення обсягів депозитних вкладень. Обсяги кредитування протягом року дещо знижуються, але в листопаді 2017 р. досягають значення початку року. Значних коливань не спостерігається. Обсяги кредитів та депозитів домашніх господарств наведено на *рис. 2*.

Депозити домашніх господарств, як видно з *рис. 2*, практично залишаються на рівні 2014 р. Цей негативний фактор вказує на небажання фізичних осіб залишати кошти на депозитах, а також на наростаючу недовіру до банківської системи та реальне зниження доходів населення. Кредити нефінансових корпорацій та домашніх господарств залежно від строків погашення наведено на *рис. 3*.

З *рис. 3* видно, що в кредитах нефінансових корпорацій найбільшу частку складають кредити терміном до 1 року та від 1 до 5 років. Станом на січень 2017 р. кредити строком від 1 до 5 років, за даними НБУ [8], складала 43,88%, але їх частка значно зменшилася в листопаді того ж року і складала 29,70%. Частка кредитів строком до 1 року, навпаки, зросла: з 35,99% до 49,18%.

Що стосується кредитів домашніх господарств, то тут переважають кредити строком більше 5 років:

Рис. 1. Обсяги кредитів і депозитів нефінансових корпорацій

Рис. 2. Обсяги кредитів і депозитів домашніх господарств

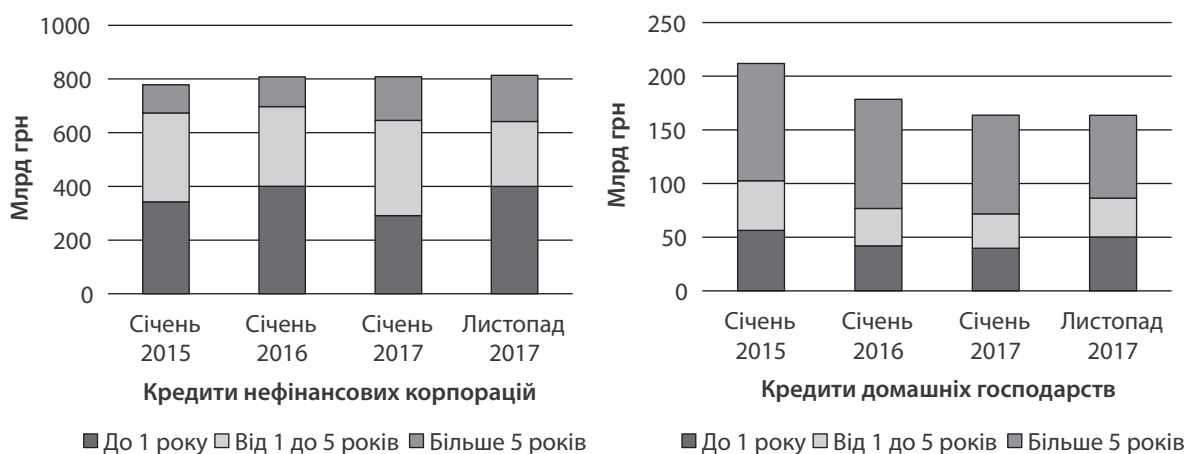

Рис. 3. Кредити нефінансових корпорацій та домашніх господарств залежно від строків погашення

їх частка на початок 2017 р. складає 56,17%, станом на листопад того ж року – 47,15%. Середньострокові кредити складають найменшу частку в загальному обсязі кредитів домашніх господарств.

На рис. 4 представлено обсяги депозитів нефінансових корпорацій та домашніх господарств залежно від строків погашення.

Як видно з рис. 4, ситуація з вкладами зовсім інша. Як домашні господарства, так і нефінансові корпорації грошові кошти строком більше, ніж 2 роки в банках практично не залишають. Але, якщо в січні 2015 р. частка депозитів нефінансових корпорацій строком від 1 до 2 років складала 6,63%, а більше 2 років – 4,01%, то в січні 2017 р. – 2,60% і 1,03% відповідно.

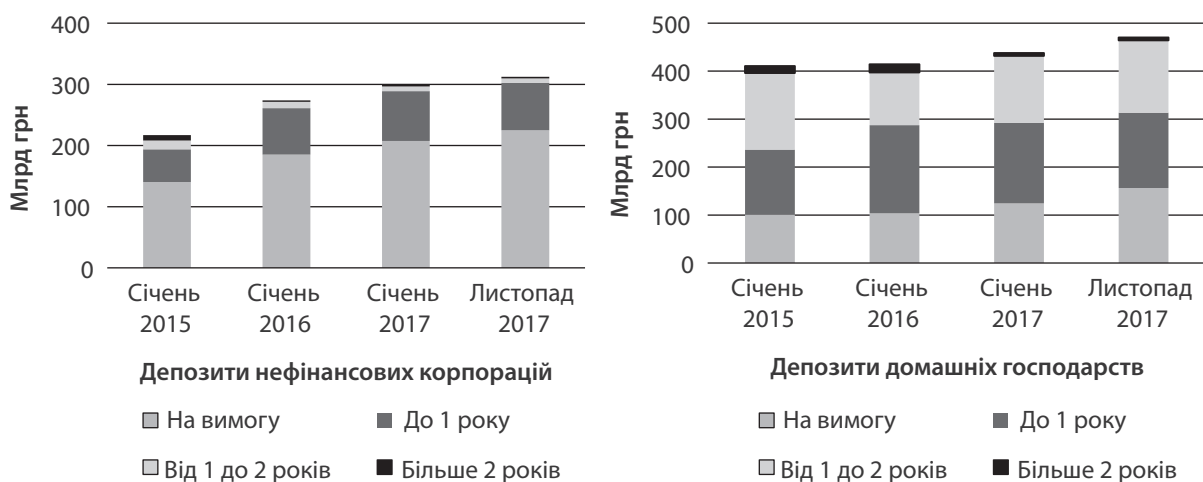

Рис. 4. Депозити нефінансових корпорацій та домашніх господарств залежно від строків погашення

но. У листопаді 2017 р. ситуація ще погіршилася, і ці показники склали 2,33% і 0,86%. Частка кредитів до 1 року протягом досліджуваного періоду майже не змінювалася, водночас частка депозитів на вимогу збільшилася від 24,58% станом на січень 2015 р. до 33,28% у листопаді 2017 р., що свідчить як про зростаючу недовіру до комерційних банків, так і про погіршення фінансового стану підприємств – юридичних осіб.

Що стосується фізичних осіб, то тут ситуація дещо краща: основну частку складають вклади на вимогу, строком до 1 року та від 1 до 2 років (33,28%, 33,40% та 32,10% відповідно). Термінові вклади більше 2 років майже відсутні – 1,22% у листопаді 2017 р.

У 2017 р. вперше за останні три роки спостерігається зростання обсягу кредитів, наданих фізичним особам. За даними НБУ [6], зростали всі види кредитів, крім іпотечного кредитування. Понад половини зростання обсягів кредитних портфелів забезпечив «ПриватБанк» завдяки перенесенню на баланс позабалансових кредитів.

Восени 2017 р. частка непрацюючих кредитів складала була значною в кредитних портфелях фізичних осіб: 23,1%, що на 4,1 п. п. менше, ніж у січні. На рис. 5 наведено частки працюючих і непрацюючих кредитів у кредитних портфелях фізичних осіб в усіх банках, що подавали звітність.

З рис. 5 видно, що з кредитами в іноземній валюті ситуація гірша – частка непрацюючих кредитів у жовтні складає 95,6%, що на 1,8 п. п. більше значення початку року. Звідси видно, що практично всі валютні кредити домогосподарствам є проблемними.

Низький рівень доходів населення корелює з рівнем розвитку кредитування в країні, і це є причиною того, що Україна посідає одно з останніх місць за рівнем роздрібного кредитування. А відношення валових кредитів фізичним особам до ВВП на кінець 2017 р. складає менше 6%, чистих кредитів – майже 3% [8].

Починаючи з 2014 р. валютні кредитні портфелі комерційних банків неухильно скорочувалися. За цей період валові кредити скоротилися в два рази, а чисті – в три рази. Весь цей час валютне кредитування погіршувалося у зв'язку з інфляційними коливаннями та зниженням доходів населення. Якість валютного кредитного портфеля погіршувалася.

З початку 2017 р. нове кредитування бізнесу в іноземній валюті дещо активувалося, причинами чого є суттєва різниця між національною та іноземною валютами та незначні девальваційні очікування. До того ж, НБУ з 2017 р. відмінив норму, за якою недостатню кількість виручки в іноземній валюті з валютного кредиту класифікували як підвищений ризик позичальника при розрахунку кредитного ризику.

ВИСНОВКИ

На нинішньому етапі розвитку банківська система характеризується збільшенням обсягів резервування. Разом із суттєвими інфляційними коливаннями, посиленням обов'язкових економічних нормативів це впливає на зниження прибутковості активних операцій комерційних банків.

Крім того, спостерігається зростання частки непрацюючих іпотечних валютних кредитів, яка в минулому році досягла значення майже 96%. Нові низькоризикові кредити впродовж 2014–2016 рр. неухильно скорочувалися, що, безумовно, негативно впливало на дохідність банківських установ. Для відновлення своїх балансів та активізації діяльності банкам вкрай необхідно позбавитися застарілих непрацюючих кредитів, які значно погіршують якість кредитних портфелів, зокрема валютних. Допомогти цьому зобов'язане створення нового механізму управління заборгованістю, суть якого викладено у проекті закону «Про діяльність з управління заборгованістю».

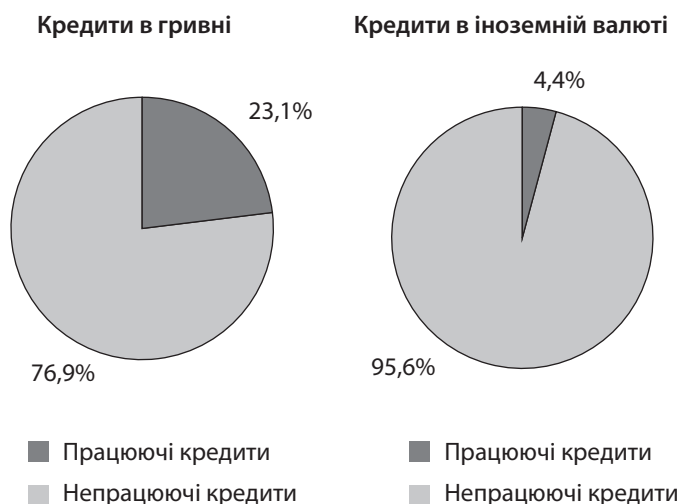

Рис. 5. Частка непрацюючих кредитів у кредитних портфелях фізичних осіб по системі банків України станом на 01.11.2017 р.

Покращення якості кредитних портфелів банків повинно сприяти розвитку економіки країни, стимулюванню малого та середнього бізнесу, будівництву житла. Необхідним є збільшення ролі банківської системи в забезпеченні економічного зростання країни. Тому вкрай необхідна оптимізація процентної політики, удосконалення механізму визначення реального фінансового стану позичальників, напрацювання дієвого інструментарію щодо визначення кредитного та валютного ризиків, створення механізму списання старих проблемних кредитів. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Показники банківської системи. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=D2F87F10811138CB4461AF7A94CE535E?art_id=34661442&cat_id=34798593
2. Малахова О. Л., Тетюк С. В. Кредитна діяльність банків як базова передумова забезпечення фінансової стійкості банківської системи України. *Економічний аналіз*. 2014. Том 16. № 1. С. 275–284.
3. Бикова О. В., Марченко О. В. Оцінка ефективності кредитної політики банку. *Молодий вчений*. 2017. № 3. С. 586–589.
4. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку : монографія / за ред. В. В. Коваленко. Одеса : Вид-во «Атлант», 2015. 218 с.
5. ЄБРР пропонує створити новий механізм з управління заборгованістю. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2348363-ebrr-proponue-stvoriti-novij-mehanizm-z-upravlinna-zaborgovanistu-nacbank.html>
6. Звіт про фінансову стабільність (грудень 2017). URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=15727773&cat_id=36450
7. Белікова Т. В., Лубяникова В. В., Хіжняк О. С. Сучасний стан і перспективи розвитку іпотечного кредитування в Україні. *Бізнес Інформ*. 2014. № 7. С. 304–308.
8. Грошово-кредитна та фінансова статистика. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58127

REFERENCES

- Belikova, T. V., Lubiannykova, V. V., and Khizhniak, O. S. "Suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku ipotechnoho kredyтування v Ukraini" [Current state and prospects of mortgage lending development in Ukraine]. *Biznes Inform*, no. 7 (2014): 304-308.
- Bykova, O. V., and Marchenko, O. V. "Otsinka efektyvnosti kredytnoi polityky banku" [An assessment of the effectiveness of the bank's credit policy]. *Molodyi vchenyi*, no. 3 (2017): 586-589.
- "Hroshovo-kredytna ta finansova statystyka" [Monetary and financial statistics]. https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58127
- Kredytna diialnist bankiv Ukrainy: problemy ta perspektyvy rozvytku* [Credit activities of Ukrainian banks: problems and prospects of development]. Odessa: Vyd-vo «Atlant», 2015.
- Malakhova, O. L., and Tetiuk, S. V. "Kredytna diialnist bankiv yak bazova peredumova zabezpechennia finansovoi stiiikosti bankivskoi systemy Ukrainy" [Credit activity of banks as a prerequisite for ensuring financial stability of the banking system of Ukraine]. *Ekonomichniy analiz*. Vol. 16, no. 1 (2014): 275-284.
- "Pokaznyky bankivskoi systemy" [Indicators of the banking system]. https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=D2F87F10811138CB4461AF7A94CE535E?art_id=34661442&cat_id=34798593
- "YeBRR proponuie stvoryty novyi mekhanizm z upravlinnia zaborhovanistiu" [EBRD proposes to create a new debt management mechanism]. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2348363-ebrr-proponue-stvoriti-novij-mehanizm-z-upravlinna-zaborgovanistu-nacbank.html>
- "Zvit pro finansovu stabilnist (hruden 2017)" [Financial Stability Report (December 2017)]. https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=15727773&cat_id=36450